

Ολυμπία Βρακοπούλου, «Εισαγωγή»

(για το έργο *Το κατά Καλλίμαχον και Χρυσορρόην ερωτικόν διήγημα*)

Το κατά Καλλίμαχον και Χρυσορρόην ερωτικόν διήγημα είναι μία δημώδης ερωτική διήγηση που η έρευνα τοποθέτησε στον 14ο αιώνα, συγκεκριμένα ανάμεσα στο 1310-1340, μεταξύ άλλων και λόγω της ομοιότητάς της με δύο, κυρίως, από τα (ερωτικά) μυθιστορήματα των παλαιολόγειων χρόνων, τα *Λίβιστρος και Ροδάμνη* και *Βέλθανδρος και Χρυσάντζα*. Το κείμενο παραδίδεται σε ένα και μοναδικό χειρόγραφο, τον κώδικα Scaliger 55 της βιβλιοθήκης του Λέιντεν (L), και εκδόθηκε για πρώτη φορά από τον *Σπυρίδωνα Λάμπρο* στο Παρίσι το 1880 (Lambros 1880, 1-109), ενώ αξιώθηκε και κάποιες σύγχρονες κριτικές εκδόσεις, μεταξύ των οποίων σημαντική είναι εκείνη του Κριαρά (1955, 3-54), από την οποία αντλούνται τα παρακάτω ανθολογούμενα αποσπάσματα, και πιο πρόσφατη αυτή της Cypre (1995, 45-222). Ο συγγραφέας του κειμένου δεν είναι γνωστός από την παράδοση, ωστόσο πολλοί μελετητές τον ταυτίζουν με τον ανιψιό του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, τον Ανδρόνικο Κομνηνό Βρανά Δούκα Άγγελο Παλαιολόγο (Λεντάρη 2007β, 994). Θα πρέπει, πάντως, να πούμε ότι η απόδοση αυτή δεν είναι καθολικά αποδεκτή από την επιστημονική κοινότητα.

Ο Καλλίμαχος είναι πρίγκιπας, ο μικρότερος γιος ενός βασιλιά, ο οποίος αποφασίζει να κληροδοτήσει την εξουσία σε όποιον από τους γιους του πράξει τη μεγαλύτερη ανδραγαθία. Έτσι, τα βασιλόπουλα ξεκινούν το ταξίδι τους προκειμένου να εκπληρώσουν την πρόκληση. Μετά από πολύ δρόμο και αφού περνούν ερήμους, δάση και βουνά, φτάνουν σε ένα μυστήριο και απόρρητο κάστρο, το *δρακοντόκαστρο*. Τα μεγαλύτερα αδέρφια θέλουν να συνεχίσουν τον δρόμο τους, αλλά ο Καλλίμαχος επιμένει να μπει στο κάστρο· τότε αποφασίζουν να τον αφήσουν, αφού ο μεγαλύτερος αδερφός τού δώσει ένα μαγικό δαχτυλίδι, ώστε να μπορεί να διασωθεί σε περίπτωση κινδύνου. Ο Καλλίμαχος, μόνος πλέον, καταφέρνει να εισέρθει στο κάστρο πηδώντας από τα τείχη, περιηγείται από τον κήπο στο εσωτερικό και αντικρίζει χώρους και αντικείμενα πολυτελή και εντυπωσιακά, όμως με το πιο περίεργο θέαμα έρχεται αντιμέτωπος σε μια αίθουσα: μια νεαρή ολόγυμη γυναίκα κρεμασμένη από τα μαλλιά. Αυτή τον ενημερώνει ότι βρίσκεται σε δρακοντόκαστρο, αλλά την κουβέντα τους διακόπτει ο

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Ολυμπία Βρακοπούλου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Το κατά Καλλίμαχον και Χρυσορρόην ερωτικόν διήγημα*)

δράκος, ο οποίος επιστρέφει, βασανίζει τη νεαρή, δειπνεί και κοιμάται. Τότε ο Καλλίμαχος τον σκοτώνει με το ίδιο του το σπαθί, ελευθερώνει τη γυναίκα, τη Χρυσορρόη, της αποκαλύπτει ποιος είναι και ακολουθεί η δική της ιστορία: κατάγεται και αυτή από βασιλική γενιά, παντρεύτηκε τον δράκο παρά τη θέλησή της και, λόγω της απέχθειάς της προς αυτόν, ο δράκος σκότωσε την οικογένειά της. Οι δύο νέοι ερωτεύονται και περνούν ένα ανέμελο και χαρούμενο διάστημα ζώντας στο δρακοντόκαστρο, μέχρι που ένας περαστικός βασιλιάς ερωτεύεται τη Χρυσορρόη και προτίθεται να κατακτήσει το κάστρο. Μετά από αποτυχημένες στρατιωτικές απόπειρες, ο βασιλιάς πετυχαίνει τον στόχο του με τη βοήθεια μιας μάγισσας: ο Καλλίμαχος εξουδετερώνεται με ένα μαγικό μήλο και η Χρυσορρόη μεταφέρεται στη χώρα του ανταγωνιστή. Τα αδέρφια του Καλλίμαχου μαθαίνουν τις άσχημες εξελίξεις με μια οπτασία, καταφθάνουν και ανασταίνουν τον ήρωα, χρησιμοποιώντας το ίδιο μαγικό μήλο που τον θανάτωσε. Ο Καλλίμαχος πλέον αναζητά τη γυναίκα του και ανακαλύπτει το παλάτι στο οποίο βρίσκεται. Εκεί, επιδιώκει να γίνει βοηθός του κηπουρού, ώστε να προσεγγίσει την αγαπημένη του, πράγμα που γίνεται. Εκείνη, αφού τον αναγνωρίσει από το δαχτυλίδι, αρχίζει να τον συναντά κρυφά στον κήπο. Η απότομη αλλαγή στη διάθεσή της, όμως, δεν περνά απαρατήρητη και η υπηρέτριά της μαζί με τους ευνούχους-φύλακες τούς προδίδουν. Ακολουθεί η φυλάκιση του Καλλίμαχου και η δίκη, στην οποία η Χρυσορρόη συγκινεί τον βασιλιά και τον ωθεί να τους ελευθερώσει. Στο τέλος, το ζευγάρι επανέρχεται στο δρακοντόκαστρο και η γριά μάγισσα τιμωρείται στην πυρά ως υπεύθυνη για όλο το κακό.

Δεν είναι δυνατό να γνωρίζουμε με βεβαιότητα αν ο *Καλλίμαχος* ήταν η πρώτη μυθιστορία που γράφτηκε στη δημόδη ή αν υπήρχαν άγνωστα σε εμάς πρότυπα. Βέβαιο είναι, πάντως, ότι ο συγγραφέας του γνώριζε τα [λόγια βυζαντινά μυθιστορήματα του 12ου αιώνα](#), τις αρχαίες μυθιστορίες, ίσως τον [Διγενή](#), και το ελληνιστικό μυθιστόρημα του Αχιλλέα Τάτιου *Τα κατά Λευκίππην και Κλειτοφώντα* (Beaton 1996, 141· Λεντάρη 2007β, 994).

Παρά το γεγονός ότι το έργο είναι γραμμένο σε δημόδη γλώσσα, υπάρχουν πολλά λόγια στοιχεία που εντοπίζονται, ανάμεσα σε άλλα, και στη χρησιμοποίηση των μακροσκελών και σύνθετων περιόδων, στη διατήρηση των ρητορικών συμβάσεων, στις τυπικές για το είδος εκφράσεις, στον μονόλογο της Χρυσορρόης στο δικαστήριο, στις συχνές παρηγήσεις, στοιχεία

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Ολυμπία Βρακοπούλου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Το κατά Καλλίμαχον και Χρυσορρόην ερωτικόν διήγημα*)

που, όμως, φαίνεται πως εξυπηρετούν απόλυτα τον σκοπό της αφήγησης (Beaton 1996, 159). Ακόμα και το γεγονός ότι το κείμενο παραδίδεται ανώνυμα, δεν έχει να κάνει με τη λαϊκή προέλευσή του, αλλά με τις συμβάσεις του είδους που ακολουθούν και άλλες μυθιστορίες (Beaton 1996, 141 και 159).

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των μυθιστοριών αυτών και συνδεδετικός κρίκος με εκείνες του 12ου αιώνα είναι οι ρητορικές ασκήσεις, οι λεγόμενες *εκφράσεις*, δηλαδή οι αναλυτικές περιγραφές διαφόρων θεμάτων. Ο Beaton (1996, 195) επισημαίνει πως ο σκοπός τους είναι περιορισμένος στις δημόδεις μυθιστορίες, αλλά πλέον είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακές: αξιοποιούν τον πλούτο της γλώσσας, ώστε να περιγράψουν όλα τα έξοχα χαρακτηριστικά του περιγραφόμενου αντικειμένου το οποίο συνήθως είναι κάποιο έργο τέχνης ή κτίσμα, χωρίς να επιδιώκεται ο ρεαλισμός. Ακόμα και οι εκφράσεις των ηρωίδων ακολουθούν τη σύμβαση αυτή και περιγράφονται ως καλλιτεχνήματα.

Τα παραμυθικά στοιχεία και μοτίβα του κειμένου είναι πολλά και καθοριστικά, σε σημείο που ώθησαν πολλούς μελετητές να διατυπώσουν την άποψη ότι το κείμενο είναι ένα έμμετρο παραμύθι. Καταρχάς, υπάρχει το στοιχείο της υπερβολής, όπως και το στοιχείο της αοριστίας: δεν αναφέρεται ρητά και συγκεκριμένα ούτε ο τόπος ούτε η ταυτότητα των ηρώων. Ακόμα, παραμυθικά μοτίβα αποτελούν η δοκιμασία για τον θρόνο, το δρακοντόκαστρο, το μαγικό δαχτυλίδι, η φυλακισμένη νέα, ο πρίγκιπας ελευθερωτής, το μαγικό μήλο, η μάγισσα. Βέβαια, τα στοιχεία αυτά στο συγκεκριμένο κείμενο δεν εμφανίζονται τυποποιημένα και προσαρμόζονται ανάλογα με τις ανάγκες της πλοκής και της αφήγησης (για παράδειγμα το δαχτυλίδι δεν χρησιμοποιείται καθόλου). Ειδικά στο τέλος της διήγησης, τον συγγραφέα δεν φαίνεται να τον απασχολεί το παραμυθικό πλαίσιο και η ανδραγαθία των ηρώων, αλλά το ευτυχές κλείσιμο της ερωτικής ιστορίας. Είναι φανερό ότι τα στοιχεία του παραμυθιού πλαισιώνουν και υποβοηθούν την ερωτική ιστορία, χωρίς να επηρεάζουν την ποιητική ποιότητα του έργου, κάτι που εντάσσεται στις προθέσεις του συγγραφέα (Beck 1999, 191-195).

Επιπλέον, είναι εντυπωσιακή η ελευθεριάζουσα πραγμάτευση του ερωτικού θέματος και οι τολμηρές περιγραφές, ειδικά στη σκηνή του λουτρού των δύο πρωταγωνιστών. Ο Beaton

(1996, 48) σημειώνει πως πρόκειται για καινοτομία του *Καλλίμαχου* που θυμίζει τον [εσωτερικό μονόλογο](#) των μοντέρνων μυθιστορημάτων.

Πολλοί ερευνητές θεώρησαν ότι ο *Καλλίμαχος*, όπως και οι υπόλοιπες δημόδεις μεσαιωνικές μυθιστορίες (*Βέλθανδρος και Χρυσάντζα*, *Λίβιστρος και Ροδάμνη*, [Ιμπέριος και Μαργαρώνα](#), [Φλώριος και Πλάτζια Φλώρα](#), [Αχιλλίδα](#)), φέρουν σημαντικές επιρροές από τα ιπποτικά κείμενα της Δύσης, με αποτέλεσμα να τα χαρακτηρίσουν ως «βυζαντινά ιπποτικά μυθιστορήματα». Αν και ορισμένα από αυτά (*Φλώριος*, *Ιμπέριος*) αποτελούν μεταφράσεις ή διασκευές δυτικών έργων, κείμενα όπως ο *Καλλίμαχος*, που ανήκουν στην παλαιολόγια εποχή και έχουν πρωτότυπες ιστορίες, διαποτίζονται έντονα από τη βυζαντινή ατμόσφαιρα και την ποιητική παράδοση της βυζαντινής γραμματείας (Odorico 2005). Φυσικά, υπάρχουν κάποια δυτικά/φράγκικα στοιχεία, τα οποία όμως δεν ασκούν ιδιαίτερη επιρροή· η κοσμοθεωρία των κειμένων είναι καθαρά βυζαντινή και η σύνδεσή τους με την ελληνιστική παράδοση ισχυρή (Λεντάρη 2007α, 335).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Beaton 1996

Roderick Beaton, *Η ερωτική μυθιστορία του ελληνικού Μεσαίωνα*, μτφρ. Νίκη Τσιρώνη, Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1996, σ. 141-142, 149-150 και 159-161.

Beck 1999

Hans-Georg Beck, *Ιστορία της βυζαντινής δημόδους λογοτεχνίας*, μτφρ. Νίκη Eideneier, ΜΙΕΤ, Αθήνα ³1999, σ. 191-195.

Cupane 1995

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Ολυμπία Βρακοπούλου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Το κατά Καλλίμαχον και Χρυσορρόην ερωτικόν διήγημα*)

Carolina Cupane (επιμ.), *Romanzi cavallereschi bizantini*, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Τορίνο 1995, σ. 45-222.

Κριαράς 1955

Εμμανουήλ Κριαράς (επιμ.), *Βυζαντινά ιπποτικά μυθιστορήματα*, [Βασική Βιβλιοθήκη, 2], Αετός, Αθήνα 1955 σ. 19-83.

Lambros 1880

Spyridion P. Lambros (επιμ.), *Collection de romans grecs en langue vulgaire et en vers*, Maisonneuve, Παρίσι 1880, σ. 1-109.

Λεντάρη 2007α

Τίνα Λεντάρη, «Βυζαντινά ιπποτικά μυθιστορήματα», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 335-336.

Λεντάρη 2007β

Τίνα Λεντάρη, «*Καλλίμαχος και Χρυσορρόη (Το κατά Καλλίμαχον και Χρυσορρόην ερωτικόν διήγημα)*», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 994-995.

Odorico 2005

Paolo Odorico, «Καλλίμαχος, Χρυσορρόη και ένας πολύ μοναχικός αναγνώστης», *Αναδρομικά και Προδρομικά. Approaches to texts in early modern Greek. Papers from the conference Neograeca Medii Aevi V, Exeter College, University of Oxford, September 2000*, επιμ. Elizabeth Jeffreys & Michael Jeffreys, University of Oxford, Faculty of Medieval and Modern Languages, [Eynsham, Oxfordshire : typ. Information Press], Οξφόρδη 2005, σ. 271-286.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Ολυμπία Βρακοπούλου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Το κατά Καλλίμαχον και Χρυσορρόην ερωτικόν διήγημα*)